

(*έλουδέων*)⁽⁴²⁾, שאמנם נוספה שם המלה זו אפשר היה להשלימה כשהיה כתוב שם בעל המקום בgentilios. ואף ה-*participia praesentis* מילויים נאנו, קשים בהחלפתם, אם נבוא לפרש את הכתובת ככתובת קבר, כי הם מרים על כן, שני הנשנים ועדם עוסקים בפועלותם המיוודאות. אין לשלל בודדות את אפשרות הפירוש ככתובת מנדרבים, אולם אין פירוש זה מתאפשר על הדעת באותה מידה כפירוש ציון המקום. עמדתם המכובדת של שני אלה כሞחות בחלקי פועלות הקבורה היא שאחדת אותם בהופעתם בזיכרון בבייה"כ, ולא מתנתן נדבה כל-שהיא. ה-*participium* כ似ימן פעללה ממש מצוי ושיכח בשימוש זה. דיננו אם נרמזו ל-*έπιτρόποντας* או ל-*άσκληπιούσαις* או ל-*ταῖς* או ל-*ταῖς* או ל-*άνατολίσαις* או ל-*εργαζόμενούσαις*. אסקלְּפִּיוס ור' הרונדאט, למען נחשע עד כמה נאות שימוש ה-*participium*icus של הירונדאט, שעניינה הלוחות מתאים לעובי לוחות הצעפי שכיתו את קירות ביתה"כ.

� עוד אפשרות אחרת ישנה לבאר את המזאנן של כתובות אלה במקום שבו נמצאו, ועליה העירני חבירי הנכבד מר. ייבין. יתכן שהכתובות היו קבויות בקירות ביתה"כ או במקומות אחר כל זמן שהאנשימים אשר שמותיהם נזכרים היו בחיים. עם מותם ואולי כשאחים קבלו עליהם את תפקידיהם של הנפטרים — ואולי תפסו עם תפקידיהם גם את מקומותיהם בביתה"כ — הסירו את הכתובות וגנוו אותם בחדר ידוע הנוצע לכך בתוך אחד הבניינים שעדי ביתה"כ. מנהג הגניזה של דברים שבטללה קדושתם נזכר במשנה, מדורות. פ"א, ר': דרוםית מורה היה היא היתה לשכת (וושי) לחם הפנים. מורה היה צפונית בה גנוו בני חמונאי את אבני המזבח שתקצום מלכיהם (השווה בבלוי יומא ט"ז ע"א). יתכן שמנาง זה אשר מועד היה עלייו המשנה המשיכו לנגן בו גם בבחתי הכנסת. ואולי שמרו על האבנים עם כתובותיהם מפני כבוד הנפטרים. אם נכון ביאור זה הרי מתאפשר *terminus ante quem* בשביבת זמן שני הכתובות, היינו לפני שנת 352. עכ"פ ברור שאין להקדים את הכתובות בהרבה לפני שנה זו.

ד' – Deissmann, *Licht vom Osten*⁴, S. 394 – (42)

קבר אשה מבית-שרירים בסביבות בנ'-שםן

מאת מ. אבידינה ומ. שנבה

בפברואר 1941 גילתה הח' שרגא, אחד משומרי בנ'-שםן, כתובות יוונית מעל לפתח קבר חזוב בסלע. הקבר נמצא מזרחית מעיר הרצל' בסביבות בנ'-שםן. הח' שרגא מסר על-דבר תגליתו למר. י. עורי, המפקח על עתיקות מחוז הדרומ מטעם ממשלה ארץ-ישראל. מר עורי בדק את הכתובת לראשונה. ביום 17 באוגוסט 1941 בקרו במקום היה דיר ב. מיזולר, פ. בר-אדון והמחברים.

הקבר הנזכר בו הוא אחד מקבוצת קברים חזובים במורדר גבעהichert בתחת הנגרא היום ח'רבת אל-קביבת. הנובל מצד מזרח בDIR אבו-סלאמה ומצד מערב בנ'-שםן. היום הקבר מלא עפר ועיטם. הכנסה הייתה דרך חצר קטנה חזובה בסלע. הפתח קשות ומעל לקשת זאת הוחלק מקום בסלע שעליו נחרטה הכתובת. סלע זה סבל הרבה מגושים ורוחות, ולכון נתחספסו פניו, אולם הכתובת חרוטה עמוק ככל-כך, עד כי באור נאות נראות כל האותיות בבירור גמור (ר' לוח III, 3).

בכתובות שתי שורות: סופה של העליונה חסר, ואילו התחתונה שלמה (ראה להלן). אורך השורות 126 ס"מ, גובהה 9 ס"מ, המרחק בין השורות 2.5 ס"מ. הכתב הוא אלפבית העגולה: השוה ה-א' ו-ה-ז' העגולות, ואפילו ה-ה' מ' בשורה השנייה. האות A מזויה בשתי �ורות. האותיות רחבות מאוד. ה-ה' השנייה בשורה ב' מקיפה שטח של 10 ס"מ מרובעים. וזה גוסטה הכתובה:

ANNACΘΥΓΑΙ...

ΜΑΘΙΘΙΑΒΙΚΑΡΦΗ

"*Annaς θυγατ[ρός]* / Μαθιθία Βισαρηνή

של חנה בת מתתיה⁽¹⁾ מבית שערם

שורה א': השם "Anna" בא בוגניטיבוס: لكن עליינו להשים לפניו במחשבתנו τόπος או οἰονεμάτιον ("מקום" או "נפש"). הקבר היה בפני הקורא, ולכן הסתפק מחבר הכתובת בציון שם הנקבה, מבלי להזקק למלה מיוחדת לסימן הקבר עצמו. דוגמאות לנוהג זה אפשר למצוא בכתובות מבית הקברות היהודי ביפן כגון בגון צ'וּסָא⁽²⁾ (ספר סעמוֹנוֹס, יפו מס' 10), ח'וּסְגִּיןָס⁽³⁾ קעופלאון (שם, ע' 16).

Anna, ז"א חנה, שם אמו של שמואל. באיגניאיס לויירגיליום נזכרת אחות דיזו מלכת קרת חדשת. השם רגיל בתקופה הרומאית. בכתובות אחת מיפו אנו קוראים אונַתֵּא אֶנְסָא⁽⁴⁾ (ספר היישוב, יפו, מס' 48); בבית שערם בכתובות מס' 2 ו-3: אונַתֵּא אֶנְסָא⁽⁵⁾ (Τιτινία). בחיל מצויה השם בכתובות יהודיות ברומא, ביוננית "Avva filius Marcelli et Anna filia...". אונַתֵּא אֶנְסָא⁽⁶⁾ וב לטינית "Avva filius Marcelli et Anna filia...". אונַתֵּא אֶנְסָא⁽⁷⁾ בגניטיבוס ייש להשלמים טעה[טός] מטעה[τός].

שורה ב': שם האב Μαθιθίας⁽⁸⁾ – Μαθιθία כותב בוגניטיבוס: Μαθιθία ב-LXX ובספריו יוסף פלאביו נכתב השם בצורת Mattathias; אולם במקום אחד בכה"י, א. עוזר, י', מג' אנו קוראים: Μαθθαθίας. השם חזר בצורה מקוצרת בשם של אחד השילוחים הנזכרמים, Μαθίας, Μαθαίος, Μαθία, ומצויה בצורות שונות גם אצל היהודים וגם אצל הנוצרים. למשל על גלוискמא ממלאחה⁽⁹⁾, בסביבות המושבה בית-גן בגליל נמצא שר של כתובות: Μαθ[θαίος]ς / ΘΑΙΟ[Σ] / ΟΑΡΧ⁽¹⁰⁾; אולם אפשר שצ'ל⁽¹¹⁾ [טעה[γάρωγος]] בוצורה הנוכחית ממתינה היא עברית טהורה ומתחילה לכתב התנכ"י המקובל; השווה עוזר, י', מג' (נחמן, ח', ד'; וככ').

1) בעקבות רוב מומל"ס נכתב כאן השם *spiritus lenis* *Anna*: *Anna*. כזכור יתכן כי מחבר הכתובת התיכוון לזרחה המקורית ב-*Anna*: *spiritus asper*. בהדרן האקנציטים אין להחמיר בזוויאות. בחדצתה ה-LXX כותב Swete ב-*Deinās* (טמו"א, ב'). בדבר כתיב השמות העבריים ב-LXX.

2) Helbing, Grammatik der Septuaginta, p. 28

3) Frey, C.I.J., 411 (2)

4) סוקנייק, 614, 634^b – בזרחה *Annes* נשמר היגניטיבוס היווני, אע"פ שהכתובת כתובה לטינית. בנדירות נשמרה בכתבוב שלו α של ה-α' LXX בוגניטיבוס, אֲפִילְפִּי *sheia* α (*impurum*) (חשווה הכתב ב-LXX Deinās (בראש' ל"ה, כ"ה) בהתקף שמה של דינה בת יעקב. בכתבוב שלו α מוגברת הזרחה העברית על חוקי המורפולגייה, כמו ב-LXX *shmo'a*, א', ח', ושם כתוב עז'וּבָא⁽¹²⁾ בדיטוֹב. subscriptum, ב-*JPOS* II (1922), p. 109.

5) דר מייזל מעיר לנו לזרחה השם: מהוך תחובות אסරחון ואסורבןפל ידוע לנו Mitinti

מלך אסקלון (Luckenbill, Ancient Records II, 265f., 340f.)

שם העברי מתחוו לא נמצא עד כה בכתובות בית-שערים, אלא בתרגומים היווני ורומי (כתובת מס' 187). מענינית מזכיות השם זהה במקום הנדון, בדרך המובלילה מלוד למודיעים, עיר החשמונאים.

ב-*Βιτσαρχία*, חנה היא *Ματαίος*, ו"א מבית-שערים. *Βιτσαρχία* מופיע באפי-גראה הגדולה שנמצאה בסביבות הנפש סמוך למערכת הקברים מס' 11⁶. כתובותנו מאשרה את ההשלמה שהוצאה באפיקראמה הנ"ל. כאן כתובה הצורה הנכונה יותר: *Βιτσαρχία* אעפ"י שאנו מוצאים גם *Βεσαρχία*; הד'-ה' מ"ז ייחודה בתקופה זו. צורת האתניתון שלפניו מתאימה לכליל השפה: *Γαλαξιόντς*—*Γαλαξιόν*—*Παλμύרא*, *Γάδאסא*—*Γαדאסא*. אין הדבר מן הנמנע שהיה כתוב כאן *Βιτσאρχία* מוזחת בהתאם לצורת הגינותיותם, במקום הד'-ה' הסופית נשחק הפלע. אפשר אייפוא. שהמחבר קיים את כל הכליל הסינטטיסים, אולם אין להקפיד בדבר תקופת הכתובות.

האשה מתייחסתכאן על אביה ועל מקום מוצאתה, ולא על בעלה. יתרון כי עם פינוי העפר שנערם בקדר יתרור כי כאן נקבע רק אדם אחד, והוא יש להניח כי חנה מתחה לפני היותה לאיש. אם ימצאו קברים רבים, יש לחשוב כי היהת נשואה ואף שימשה ראש משפחה. בדומה מקרים כאלה בכתובות שמי של רקי המשפחה נחרת מעל לכינויה לעומת שבתת קברים רבים. מכל מקום ברוי שחנה זו הייתה בת אמידים. דבר זה אפשר להסיק מהකבר הנאה החזוב בסלע.

הזכרת מקום מוצאתה מלמד אותנו כי חנה זו מתחה רוחק מעירה. בדרך כלל מזכירים את האתניתון במקורה של אנשים הנברים רוחק מביתם. (השוה הכתובת הנ"ל של היהודי מלוד שנקבע ביפו, ספר הישוב, מס' 29). מקום מגורייה של האשה אינו ניתן להיקבע בוודאות. ישובים יהודים רבים היו בסביבה ההיא: הקברים ביותר הם חדיד וגומו; רוחקים יותר — לוד ומודיעים. קשה להחליט שהירושי לדוד קברו את מתיהם במרחק רב ככל-כך מעירם. אנו מכירים מצבה ובכה כתובות יהודית-יוונית שנמצאה בלבד גופה⁷. אמן נושא להזוא בסביבה הקרובה של לוד סלעים נוחים לחציבת מערות קברים. ולכן אין לשולג למזרי גם את האפשרות הזאת. בכ"ז מסתבר יותר שהגנטרית ישבה באחד היישובים הקרובים (גומו או חדיד) או אולי במקום אחר בשם לא נודע.⁸

צורת האותיות נתנתה כי הכתובת נכתבה במאה השניה או השלישיית לאחר ספה"נ⁹. לפי עדות ד"ר מייזלר מנicha צורת הקבר את האפשרות להקדים את תאריכו עד המאה השנייה. אם חנה בנתה תקופה בסוף המאה השנייה, אפשר להבין מדוע הדגישו במיזוח את מקום מוצאתה. באותו תקופה נחרטה בכתובות שמי מקומות מושבם של יהודיה הנשייה והסנהדרין וכרכו היהדות העולמית. העובדא שלא דאגו להעבירה למקום מולדתתה מראה אולי שבועון פטירתה עדיין לא נעשתה בכתובות שמי מקומם קבורה מרכז כי אשר קרה כנראה רק לאחר מותו של רבי.

בן שבע עבד מתח בן זדקא¹⁰; אוili במקומות אחר שמו לא נודע¹¹.

Bergman, *JBL LV* (1936), pp. 224ff.

(6) שובה, ידיעות ו', ע' 110-111 ובהמשך מיוודת, כתבי בית שערים א'.

(7) בן-צבי, שם, שנה ח', ע' 18. עיין גם שובה, תרביב, י"ט, ע' 230 ואילך.

(8) [ויתכן שיש לקבוע את מקומו של כפר שלם (יר' ע"ה, ד', מ"ד) בDIRK-EGBER-TELAMAה הסמוכה לבית הקברות הנידון. - ב. מ.]

(9) לפי Welles, *Gerasa*, ed. Kraeling 364-362. שימוש האלפבית הערღה במאה השנייה והשלישית. אהה מזרוחה הד'-ה' בכתובות זו גראית לראשונה באמצעות המאה השנייה, עיין שם, מס' 121, 122.